

Research Paper

Passivity of Women Subject's Transformation in Contemporary Iranian History

MohammadReza Alimardani¹, AliReza Azghandi*², Seyyed Mostafa Abtahi³

1. PHD Student in Political Science, Faculty of Law, Theology and Political Science, Branch of Olum Tahghighat, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Full Professor, Department of Political Science, Faculty of Law, Theology and Political Science, Branch of Olum Tahghighat, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Law, Theology and Political Science, Branch of Olum Tahghighat, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2019/08/14

Revised: 2021/05/02

Accepted: 2021/05/08

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/jzv.2021.22331.2962

Keywords:

Passivity, Feminine Subject, Islamic Feminism, Structuralist Marxism participants

Abstract

Introduction: Women's rights movements have been formed to protest some inequalities in social, political, cultural and economic structures. Accordingly, the main question of the present study is: Have women's protests in Iran, from the constitutional period until now, led to the expansion of their participation in social, political and cultural life?

Methods: The present study, by use of analytical and descriptive methods and the theories of structuralist Marxism seeks to find an answer for the aforementioned question. The case study, obviously will be contemporary Iranian women.

Findings: It has become clear that no positive changes have occurred in regard to women's condition and their participation in social, political and cultural life. Women as carriers of humanistic movements, instead of not reacting to the male structure, have become the submissive subject of the male structure. Instead of emphasizing on an asexual structure and criticizing the inequalities of the male social, political and economical structures, they themselves, as a unit of the structure, consider their presence in it as a social duty.

Citation: Alimardani MR, Azghandi AR, Abtahi SM. Passivity of Women Subject's Transformation in Contemporary Iranian History. Quarterly Journal of Women and Society. 2021; 12 (46): 30-45.

*Corresponding author: Alireza Azghandi

Address: Full Professor, Department of Political Science, Faculty of Law, Theology and Political Science, Branch of Olum Tahghighat, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Tell: 09125486734

Email: alirezaazghandi@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

Since their emergence, women's right movements have sought to protest the inequalities in social, political, cultural and economic structures. Most of them under the umbrella of humanism and the freedom it tries to ascribe to human beings try to reach a stage in which women can experience full subjectivity. However, with the advances in structural Marxism the very 'subjectivity' that these feminists promise is under question. The present study, with the help of structural Marxism and by exploring the history of so called feminist movement in Iran tries to answer the questions whether women's action is inevitably derived from male structure; whether women possess any independent will and whether they can be described as jumping jack dolls which are moved by the invisible strings of social structures.

Research objectives

To discuss the factors involved in female desubjectivization under the domination of male ideologies (freedom and equality).

To illustrate the unending collapse of female subject considering the chain of significations which existed for them since the constitutional period till the emergence of Islamic feminism.

To demonstrate the extent to which male structure has contributed to the passivity of Iranian women.

Methods

This article makes use of analytical and descriptive methods to explore and study the different movements in Iran and whether they have been efficient to cause any positive changes in women's condition. Different movements since the constitutional period through Pahlavi reign and the post-revolution period have been investigated to answer the aforementioned questions. In order to reach the objectives, the framework of structural Marxism is utilized. Several tables have been used to illustrate the influential factors in maintaining the status quo.

Findings

Having investigated women's conditions and their movement since the constitutional period till the post-revolution era, nothing satisfactory has been witnessed. One could say that some fluctuations can be observed; however, no evolution is seen. The common problems with all women's movements in Iran's history is that the actions women have taken always have been derived from male structures. The problematics that women have been concerned with in the studied eras, especially the demand for liberty and equality have been resulted from male structures. As a consequence it can be concluded that women do not possess any free will and they are mere objects immersed in the delusion of subjectivity. They are sheer ideological subjects since they are addressed by different ideologies and easily manipulated by them. The second common problem with women movements in Iran is that they mostly have neglected the indigenous cultural structures of Iran and they have not been concerned with the issues which are particularly relevant to Iran's culture. As they have dealt with women's questions from the western point of view the obvious result is that they have always been futile. To elaborate more on the defect of Iran women's movements some examples can serve as useful. In the constitutional period for instance although some unprecedented communities started to take form, they tended to neglect the indigenous culture and also they did not achieve to permeate the women from lower classes. It is noteworthy that even the word Feminist was not used by the members of such communities since it was considered derogatory toward men. In the Pahlavi era women were mainly mere viewers of men's parliaments and oppositions to the extent that their participation in an influential event like the nationalization of oil industry was near zero. The so-called modern women of that era too were the carriers of nationalism, archaism and relevant dominant ideologies. As for the post-revolution period, the movements' attempts to adjust feminist tenets with the principles of Islam inevitably led to a theoretical crisis. The findings and their analysis are

illustrated in detail in the tables provided in the essay.

Discussion

Despite humanism and orthodox Marxism, the former trying to ascribe freedom to human beings and the latter distinguishing base and superstructure completely, structural criticism tries it best to decenter human beings and criticize sharply the aforementioned movements. From the point of view of structural Marxism, death of the subject is an unquestionable priority and the assumptions that we have got about ourselves as being the creators of actions is either wrong or ideological. The real thing that happens is that the structures of the social base determine our action, or put it in a better way our reaction. Actually our actions are the proper means to reproduce and maintain the existing structures. Human beings are nothing but the jumping jack dolls of the social structures. According to Althusser, the action of human beings which was considered as freedom and consciousness in the classic era is not beyond ideology as is not possible except by the means of ideology. In the form of such ideologies women are indoctrinated that that they are subjects and that they have free will. With living the delusion of subjectivity every day, they have been satisfied to be the ultimate carriers of the male structures.

Conclusion

With the close investigation of women's movements and their conditions in different eras since the constitutional period till the post-revolution period, it has become clear that women have always served the male ideologies and structures without even questioning them. Burdened by different significations chosen for them, their actions or better to say reactions are merely derived from male structures and the different women movements in Iran have turned out to be fruitless as they are defective.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

In the present study all the ethical guidelines have been observed.

Funding

No funding.

Authors' Contributions

Design and conceptualization: Mohammadreza Alimardani
Methodology: Mohammadreza Alimardani and Seyyed Mostafa Abtahi.
Supervision and final writing: Alireza Azghandi.

Conflicts of Interest

The authors declared no conflict of interest.

مقاله پژوهشی

کنش پذیری سوژه زن در تحولات تاریخ معاصر ایران

محمدرضا علی مردانی^۱، علیرضا ازغندی^{۲*}، سیدمصطفی ابطی^۳

۱. دانش آموخته دکتری رشته علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۳. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر این است تا نشان دهد زنان با گذشت زمان به عنوان حاملان حرکت‌های اومانیستی، به جای عدم کنش پذیری در مقابل ساختار مذکر به سوژه‌های سر به راهی در ساختار مذکر تبدیل شده‌اند و به جای تأکید بر ساختار غیر جنسیتی و نقد نابرابری‌های ساختار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مذکر، خود به عنوان جزیی از ساختار، حضور در ساختار را به عنوان یک وظیفه اجتماعی برای خود در نظر گرفته‌اند.

روش: روش تحقیق تحلیلی و توصیفی است و چارچوب نظری تحقیق مارکسیسم ساختارگرا است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنبش‌های دفاع از حقوق زنان گرچه در اعتراض به برخی نابرابری‌ها در صورت‌بندی‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی شکل گرفته است، اما اعتراضات زنان هم موجبات گسترش مشارکت زنان در زندگی سیاسی و فرهنگی را هموار نکرده است و هم این اعتراضات، زنان را به سوژه‌های متوهم و سر به راهی تبدیل کرده است.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۲۳

تاریخ داوری: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۱۸

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

10.30495/jzv.2021.22331.2962

واژه‌های کلیدی:

کنش پذیری، سوژه زن، فمینیسم اسلامی، مارکسیسم ساختارگرا

*نویسنده مسئول: علیرضا ازغندی

نشانی: استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تلفن: ۰۹۱۲۵۴۸۶۷۳۴

پست الکترونیکی: alirezaazghandi@yahoo.com

مقدمه

با پژوهش‌های اخیر درباره "تبیین موضوع زن و ویژگی‌های زنانه" در زمینه‌های تاریخی، سیاسی، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی و نقد ادبی و غیره گام‌های موثری در جهت رهایی زن از مکانیسم‌های دفاعی (۲۱) که بر ابژه بودن زن دلالت دارد، برداشته شده است. جنیفر سامرویل در مقدمه کتاب فمینیسم و خانواده در پاسخ به این سوال که چرا کتابی درباره فمینیسم و خانواده نوشته می‌شود، می‌گوید: به دلیل آن که در تمامی کشورهای غربی - به ویژه در بریتانیا و ایالات متحده خانواده در "کانون توجه" قرار گرفته است (۳۹). اما باید مطرح کرد که آیا این توجه در جریان حرکت‌های زنان رخ داده است و یا این توجه معلول ساختارهای دیگر است؟ در این میان افرادی هم‌چون فوکویاما تغییرات در شکل و اندازه، دوام و از هم پاشیدگی خانواده‌ها و خانوارها را از دهه ۱۹۷۰ به مثابه "اختلالی بزرگ" در جوامع غربی معرفی می‌کند که قابل مقایسه با اختلالی است که انقلاب صنعتی در قرن نوزدهم به وجود آورد (۱۵). اما آیا این اختلال متعاقب اروس ۲ بوده است و یا تانائوس؟

این مسائل هنگامی که در ساختار جغرافیای ایران به بحث گذاشته می‌شود، متوجه می‌شویم که مطرح شدن این سوال‌ها در قالب نظری جنیفر سامرویل و فوکویاما نمی‌تواند مصداقا برای ایران بیان شود و بدین سبب نیز ربط سیاسی هم‌زمان خانواده به سیاست عمومی در ایران در تحکیم خانواده اغلب مورد توجه واقع نشده است، چرا که نیازی به این امر احساس نشده است. چون فرض پژوهش حاضر بر این است که دال‌های زن در ایران، دال‌هایی که بر سوژگی ایشان تاکید دارد، باز تولیدی از طرف ساختار مذكر است که نهایتاً به کنش‌پذیری ایشان ختم می‌شود. با تکیه بر این فرض، به بررسی سوالات ذیل بر اساس چارچوب نظری ساختارگرایی خواهیم پرداخت:

آیا کنش زنان تحت الزام ساختار مذكر است؟ آیا زنان از خود اراده‌ای ندارند؟ آیا می‌توان زنان را به عروسک‌های خیمه شب بازی تشبیه کرد که نخ‌های نامرئی ساختارهای اجتماعی او را به حرکت در می‌آورد؟

بنا بر فرض مطرح شده در قالب مکتب ساختارگرایی، تاریخ حرکت زنان در ایران را بر حسب موج اول و دوم فمینیستی، می‌شود فرآیندی بدون

سوژه نامید که ساختارهای اجتماعی مذكر بر عاملان زن غلبه دارد و در زن آگاهی کاذب تولید می‌کند. زنان در قالب ایدئولوژی زنانگی، فردیت یافته و خود اوست که هویت‌های اجتماعی را شکل داده و در دستگاه‌های مذكر (مانند خانواده، مدارس و...) از طریق سازوکار استیضاح مادیت یافته‌اند. (۳۴). زنان هیچ اراده‌ای مستقل از ساختارها ندارند و سوژه‌های ایدئولوژیک هستند و اگر در جامعه تغییری رخ دهد نه تحت اراده زنان و مقاصد زنان، بلکه ناشی از مناسبات بین زنان با ساختارهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مذكر است. در قالب همین ایدئولوژی، به زن القا می‌شود که سوژه است اما با توجه به فعل‌هایی که ایشان به حرکت در می‌آورد مشخص می‌شود که، ایدئولوژی آن‌ها را مورد خطاب قرار داده است؛ بر ساخته می‌باشند و نه بر سازنده. از منظر این پژوهش پروبلماتیک ۳‌هایی که برای زن ایرانی در دوره مورد مطالعه این پژوهش مطرح می‌شود، پروبلماتیک‌هایی منتج از ساختار مذكر است. بدین معنا برابری و آزادی مورد توجه زنان در ایران دال‌های ساختار مذكر است و علاوه بر این، زن آن‌ها را با دال‌های ساختار مذكر موجود در ایران می‌بیند و انجام می‌دهد، یعنی سوژگی زن برساختی از متغیرهای موجود است. علت این سوژه‌گی برساخته این است که زن با ایدئولوژی ساختارهای مردانگی فقدان برابری و آزادی را درک می‌کند. استیضاح برابری مطلق (برابر موج اول) و آزادی مطلق (برابر موج دوم) تنها داستان سرایی است که در نهایت به نفع ساختار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تمام می‌شود. فعالیت نیروهای اجتماعی برای نیل به توسعه سیاسی یک چرخه باطل است، چرا که بر مبنای مارکسیسم ساختارگرا، مشارکت زنان (به عنوان عمل ۴) و توسعه سیاسی (به عنوان نظریه) بر اساس پروسه‌ی فاعلی و شناسای دکارتی دانسته نمی‌شود. به زعم آلتوسر مشکل بنیادین چنین تئوری‌هایی این است که عینیت را به مثابه مقوله‌ای مجزا در نظر می‌گیرند که نتایج نظری به آن ارجاع داده می‌شوند. پس بایستی به عینیت درون ماندگار خود نتایج توجه کرد یعنی با علم ۵ و وجه سوم سوژه آلتوسری در مقابل تابع و منقاد، باید کنش‌نگاتیو نظریه و عمل را درون فرآیند ناب اندیشیدن در نظر گرفت. در این جا است که دلوژ متأثر از آلتوسر، می‌افزاید؛ "کیست حرف می‌زند و عمل می‌کند؟ یک چندگانگی! حتی

فلسفی خود استفاده می‌کند و متأثر از آلتوسر، آن را در بررسی اشکال سلطه ایدئولوژیک بکار می‌گیرد. هابرماس متأثر از آلتوسر، بیان می‌دارد آنچه ما را "در بند" می‌کند این است که ما توسط نیروهای درونی و بیرونی هدایت می‌شویم که از آن‌ها آگاه نیستیم. نیروی درونی با سرکوب پوشیده می‌شود و نیروی درونی با ایدئولوژی (۱۸).

۳. آلتوسر مفهوم پروبلماتیک (Problematic) را از اندیشه ژاک مارتین وام گرفته است. منظور وی از مفهوم پروبلماتیک، وحدت خاص یک فراسیون نظری است و به عبارت دیگر، پروبلماتیک مجموعه سوالاتی است که حاکم و ناظر بر پاسخ‌های داده شده است (۴).

۴. بر اساس وجه سوم از سوژه در تعابیر آلتوسر، عمل مجموعه‌ای است از بازگویی‌های مختلف از یک نقطه‌ی تئوریک به نقطه‌ای دیگر و تئوری بازگویی است در میان عمل‌های مختلف (۱۴).

۵. آلتوسر برداشت ماتریالیستی از تاریخ را یک علم می‌داند، نظامی از مفاهیم که تولیدکننده‌ی معرفتی حقیقی نسبت به تاریخ جوامع است. آلتوسر با وام گرفتن اصطلاحی از گاستون باشلار (۱۸۸۴-۱۹۶۲) بنیان علم ماتریالیسم تاریخی مارکس را "گسست معرفت‌شناختی = epistemological" می‌داند (۵).

۱. مکانیسم‌های دفاعی عبارتند از: سرکوبی، انکار، صورتبندی و کنش، فراقکنی، واپس‌روی، جابجایی، دلیل تراشی، و الایش، درون‌فکنی، همانندسازی و جبران. مکانیسم‌های دفاعی به ایگو کمک می‌کنند تا با تحریف تخیلی واقعیت، شرایط هستی خود را بازنمایی کنند. این نوع نگاه در عبارت آلتوسر به وضوح مشاهده می‌شود. آلتوسر در تز شماره ۱ خود در باب ایدئولوژی می‌گوید: ایدئولوژی رابطه تخیلی افراد را با شرایط واقعی هستی‌شان بازنمایی می‌کند (۵).

۲. مارکوزه که قصد تلفیق اندیشه‌های فروید و مارکس را داشت، در کتاب اروس و تمدن بحث می‌کند که اروس (رانه زندگی) پیش شرطی مادی و فنی تولید می‌کند که می‌توان با آن‌ها نقائص جامعه را برطرف کرد. اما جامعه پیشرفته صنعتی که مشخصه آن سروری انسان بر جهان طبیعی است انسان‌هایی را تولید کرده است که از طبیعت بیگانه‌اند. مارکوزه معتقد است با ورود مجدد اروس به روابط بین انسانها و همچنین بین انسان و طبیعت می‌توان به این از خود بیگانگی غلبه کرد (۲۷). رانه مرگ یا تانائوس نیز از نظر هورکایمر ملهم از روانکاوی فروید، تظاهرات تکانه‌های موجود در جامعه سرمایه‌داری مدرن است که در افراد جلوه می‌کند (۳۵). قابل ذکر است هابرماس نیز به عنوان یک فرانکفورتی، روانکاوی فروید را به عنوان یک رویکرد هرمنیوتیکی در جامعه‌شناسی

از دید مارکسیست های ساختارگرا «مرگ سوژه» به یک اولویت بی چون و چرا تبدیل شده است. این نظریه مدعی است تجربه ای که ما از خالق کنش خود بودن داریم، غلط یا ایدئولوژیک است. آن چه واقعا اتفاق می افتد، این است که ساختارهای زیربنای اجتماعی کنش های ما را تعیین می کنند، از طریق آنها عمل می کنند و کنش های ما این ساختارها را بازتولید و حفظ می کنند. انسان ها به عروسک های خیمه شب بازی ساختارهای اجتماعی تبدیل می شوند. از نظر آلتوسر راه های افراد در زندگی که از طریق آن به فعالیت های خود معنا می دهند و آن را درک می کنند، این داستان ها که به خود می گویند تا زندگی شان را معنا ببخشند، همان ایدئولوژی هایی هستند که درون آن ها به سر می بریم. او می نویسد:

کنش انسان ها، که در سنت کلاسیک از آن به عنوان آزادی و آگاهی یاد می شود، جایی خارج از ایدئولوژی، و جز از طریق ایدئولوژی ممکن نیست (۱۴).

مساله زن در دوران مشروطه

مورگان شوستر، داستان های شوراهاى نیمه مخفی زنان در طول انقلاب مشروطه را برای اولین بار در سطح جهانی مطرح کرد (۳۰). مورگان شوستر درباره وضعیت زنان در ایران، در کتاب خود که با عنوان "حلق آویز کردن ایران" در سال ۱۹۱۲ به رشته تحریر در آورده است، عنوان می کند: از سال ۱۹۰۷ به بعد، زنان ایران اگر نگویم مترقی ترین، حداقل در شمار رادیکال ترین زنان دنیا درآمده بودند. اگر این مطلب افکاری را که قرن ها است شکل گرفته مشوش می سازد، اهمیتی ندارد. این حقیقتی است که باید پذیرفته شود.

اما سوال این است، این جنبش به مثابه مقاومت آیا مترادف با سوپر ایگو نیست؟ منطبق با چارچوب نظری پژوهش حاضر، ما در دوران مشروطه با جامعه ای روبرو هستیم که در وهله اول، روبنا شامل نهادهای سیاسی و قانونی است که جامعه بر اساس آنها ساختار یافته است (مجلس، قانون اساسی، اشکال گوناگون دولت، نظام حقوقی، دادگاه، زندان و نظام های دفاعی و غیره). در وهله دوم، روبنا شامل کلیه اشکال آگاهی است که اعضای جامعه از طریق آن خود را نشان می دهند و با هم ارتباط برقرار می کنند (مثل نظریه های حقوقی و سیاسی، فلسفه، دین، هنر و ادبیات و هر شکل دیگری از تولید فرهنگی). تمامی این اشکال آگاهی، در دل خود آن چیزی را دارا هستند که مارکس و انگلس "ایدئولوژی" نام نهادند (۱۴). زنان این دوره برخلاف دیدگاه شوستر، درست در فکر این هستند تا دال هایی که سوپرایگو بر "زن بودن" دلالت دارد را به کمال برسانند. اجزاء ساختار اجتماعی سوژه زن این دوره، با اجزاء ساختار سیاسی این دوره تفاوتی ندارند. چنان که ساختار دیگر ساختار اجتماعی و سیاسی را باید خالی گذاشت.

شده در انسان شناسی اجتماعی و مستعمل شده توسط لئوی استروس. ب- در زبانشناسی، رویکرد نظری که مشتمل است بر در نظر گرفتن زبان مثل یک ساختار. یعنی یک مجموعه ای از عناصر با حفظ روابط صوری.

1 Reductionist

خود کسی که حرف می زند و عمل می کند نیز یک چندگانگی است" (۵).

هدف پژوهش این است، شاخص های سوژه زدایی زن را ذیل ایدئولوژی های مذکر (آزادی و برابری) به بحث بنشیند و در طول زنجیره دلالت هایی که برای زنان از دوران مشروطه تا ظهور فمینیسم اسلامی وجود داشته است، فروپاشی بی پایان سوژ زن را به مذاقه بگذارد تا مشاهده شود تاثیر ساختار مذکر در کنش پذیری زن ایرانی به چه میزان بوده است.

چارچوب نظری پژوهش

آلین گلدرن می گوید: اصالت ساخت مارکس توصیفی جامعه شناختی است که از نقطه نظر نقد جامعه صورت می گیرد و استقلال عمل و کارگزاری انسان را به عنوان ارزشی اساسی می پذیرد و هدفش رهنماید افراد از بند ساخت های اراده شکن است (۱۷). اما در نقطه مقابل این تعریف، مارکسیست های ساختارگرا، نه از دیدگاهی اخلاقی و انقلابی بلکه از نقطه نظری جامعه شناختی به ساخت های جامعه و روابط آن با دولت می نگرند (۶). به عبارت دیگر، جامعه به عنوان کلیتی ارگانیکی اساس تفسیر مارکسیست های ساختارگرایی همچون آلتوسر را تشکیل می دهد. در برداشت ارتدکس تقلیل گرا دولت و ایدئولوژی به عنوان عناصری مجزا و دارای روابط بیرونی با یکدیگر در نظر گرفته می شود. این عناصر در "بیرون" یکدیگر قرار گرفته، حال آنکه در برداشت ارگانیکی، هیچ عنصر و جزئی بیرونی و بی نفسه کامل نیست و تنها می توان آن را برحسب کلیت و "داخلیت" فهمید. کل، مجموعه ای از روابط درونی است. در برداشت یکجانبه و دترمینیستی، اقتصاد یا روابط تولیدی عنصر محرک کل جامعه است و تغییر آن تغییرات مشابهی در روبنا ایجاد می کند و روبنا هیچگونه اثر تعیین کننده ای بر زیربنا ندارد. همچنین در این برداشت زیربنا نسبت به روبنا به نحوی اولویت زمانی دارد.

مارکسیسم ساختارگرا همانند ساختارگرایی از فرانسه سرچشمه گرفت. در بستر سوسیالیسم مدرن، آلتوسر و پولانزاس نمایندگان شکل ارتدکس تر و سنتی تر مارکسیسم هستند. آنها این مکتب را نوعی علم قلمداد می کنند که معرفت علمی از جهان در اختیار ما قرار می دهد. این نوع از مارکسیسم به منظور مقابله با دو رهیافت مارکسیستی اراده گرایی (اومانیزم) و اقتصادگرایی (ارتدکس خام) تکوین یافت. لویی آلتوسر به عنوان بنیانگذار مکتب ساختارگرا در تفسیر تاریخ نظریه مارکسیستی، کل مارکسیسم فلسفی، ایده آلیستی، هگلی و اگزستانسیالیستی غربی را بازتاب کج روی های اومانیزمی و تاریخی نگارانه در سنت مارکسیسم دانسته است (۶).

^۲ - در فرهنگ لاروس ذیل لغت ساختارگرایی آمده است:

آ- در جریان فکری سال های ۱۹۶۰، مد نظر قرار دادن اولویت به یک قسمت از تمامیت مربوط به یک فرد، و از سوی دیگر، همزمانی کردارها نسبت به تکاملشان. در واقع روابطی که این کردارها را در داخل ویژگی نامتجانس آن ها نسبت به کردارهای دیگر متحد می کنند. فرم کامل تر ساختارگرایی شناخته

جدول ۱: ساختار سیاسی مشروطه

اجزاء	«کرامت زن»، «حجاب»، «تفاوت زیستی زن و مرد»، «تناسب و تشابه حقوقی زن و مرد»، «شأن مادری و مسئولیت تربیتی» حول دال «زن»
ساختار اجتماعی دیگر	حفظ ارزشهای سنتی و استقبال از اندیشه ای غربی و مقوله هایی چون قانون، آزادی، مجلس، رعایت عفاف و حجاب، حمایت از خانواده
فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد	

زنان غربی جان می گرفتند و با پروبلماتیک های ساختار خویش بدون تاثیرگذاری بر ساختارهای اقتصادی و سیاسی جان می دادند. به صورت بسیط اجزای ساختار زنان این دوره متأثر از فمینیسم لیبرالیستی بود که می شود به صورت شماتیک آن را به اینگونه ترسیم کرد:

جدول ۲: فمینیسم لیبرال بعد از مشروطه

اجزاء	«حقوق برابر»، «شأن انسانی و شهروندی»، «اصلاح جامعه و دولت» از طریق «مشارکت در عرصه های عمومی» و «سکولاریسم»، حول دال مرکزی «برابری»
ساختار دیگر ^۲	«دولت»، «مردسالاری»، «اسلام» و البته با شدت کمتری ساختارهای اجتماعی و سنتی زنان دیگر
دلالت های سوژه متوهم ^۳	برابری و آزادی در همه زمینه ها
فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد	اصلاحات تدریجی در قوانین

اگر دیدگاه خانم کارل سرنا، دالمانی (۱۰)، سون همدین (۲۰)، دروویل (۱۱) و دیگر سیاحانی که در حسب و حال زنان در ایران نوشتند بی توجه باشیم، می شود در دوران مشروطه به فعالیت هایی از زنان آن دوره مثل شاهزادگان قاجاری چون بی بی خانم استر آبادی^۴ و تاج السلطنه^۵ اشاره کرد. همچنین چند تن از روشنفکران مرد، از قبیل

علاوه بر این مقاومت ها، با توجه به نوشته های این دوره نمی توان پذیرفت که زنان در ایران وضعیت رو به سامانی داشتند. برای تبیین بیشتر موضوع رجوع می کنیم به آنچه کارلا سرنا به عنوان یک سیاح درباره زنان درباری می نویسد، چرا که این طبقه به مراتب وضعیت مشخص تری نسبت به سایر طبقات در ایران داشته اند. کارلا سرنا می نویسد؛ زنان درباری فقط بر نوع پوشش و قیافه بزک شده پیرمانند خود اهمیت می دهند و دغدغه زن، مورد پسند بودن او برای مردان است و از این حیث برای زنان درباری چاق بودن آن چنان مورد توجه است که برای علاج آن پیرو تجویز دکتر، پیه شتر مصرف می کنند (۳۶).

در سال های بعد از مشروطه با این که ایجاد انجمن ها، یکی از فعالیت های مهم زنان بود اما عدم توجه به فرهنگ بومی و عدم توجه به نفوذ نکردن این انجمن ها در میان زنان طبقات پایین جامعه، تاثیرگذاری و تدام آن به مراتب کاهش می یافت. به این معنای جهت نبود که آلتوسر یکی از بسترهای شکل گیری گسست را پیش کشیدن موضوعات جدید می دانست و بر این نکته تاکید داشت که دگرگونی در موضوع خواه و ناخواه پروبلماتیک حاکم بر آن موضوع را تغییر می دهد (۴). به عنوان مثال انجمن وطن خواه که یکی از پیشرفته ترین جمعیت های زنان بود، هدف آن عمدتاً سازماندهی و هدایت زنان در چارچوب اندیشه های چپ بود. این انجمن که در سال ۱۳۰۵ به بیداری زنان تغییر نام داد و مجمع انقلاب زنان که در شیراز در سال ۱۳۰۶ تشکیل شده بود، اهدافش ترغیب لباس ملی و کشف حجاب بود. چنان که زندهخت رئیس زنان مجمع انقلاب زنان، اقدام به تاسیس یگ گروه علیه حجاب بانوان کرد و این اقدام را در مبارزه برای آزادی و حقوق زن ضروری دانست (۳۲ و ۳). آنچه هویداست، توجه این انجمن ها به دلالت های ساختار دیگر و عدم توجه این انجمن ها به بافت فرهنگی جامعه و در نتیجه منحل شدن آن ها تنها پس از چند ماه بود. این ها با پروبلماتیک های

^۳. این قسمت اشاره به این نکته دارد که سوژه متوهم دلالت را می فهمد و این دلالت، دلالتی هست که ساختار تولید می کند.

^۴. جالب توجه این است که در این دوران دو کتاب با موضوع زن نوشته شده است: یکی معایب الرجال، که باید آن را نخستین نوشته زنان در دفاع از خویش دانست. این کتاب در حدود سال ۱۲۷۰ هجری، در پاسخ به کتاب تادیب النسوان در چگونگی سلوک، روش و تربیت زنان نگاشته بود را نوشت. بی بی خانم، با پذیرش اصل قرآن (قال الله تبارک و تعالی الرجال قوامون علی النساء الی آخر آیه...) شیوه تربیتی کتاب تادیب النسوان را یک طرفه دانست و در کتاب خود به ذکر معایب مردان پرداخت (۸ و ۲۲)

^۵. کتاب خاطرات تاج السلطنه، دختر ناصرالدین شاه، که در بیان زندگی خود به موضوع زن به طور عام توجه کرده است و بر این تاکید می کند که "چه

^۱. به عنوان مثال انجمن زنان در تبریز با ۱۵۰ عضو در بهمن ۱۲۸۶ ش و یا انجمن مخدرات وطن در ۱۳۲۸ ق/۱۹۱۰ م در تهران به ریاست آغا بیگم و یا انجمن شرکت خواتین اصفهان با ریاست صدیقه دولت آبادی ۱۲۹۷ش/۱۹۱۸م و نسوان وطن خواه به ریاست محترم اسکندری ۱۳۰۳ش/۱۹۲۳م و مجمع انقلاب زنان در سال ۱۳۰۶ش/۱۹۲۷م به وسیله زندهخت در شیراز. البته فراموش نشود که این انجمن ها به تبعیت از مردان بود است چنانکه برجستگی اندیشه های افرادی چون؛ کاظم زاده ایرانشهر، رشید یاسمی، سعید نفیسی، جمال زاده و دکتر هوشیار در نشریه دختران ایران که توسط خانم زندهخت (رئیس مجمع انقلاب زنان (نسوان)) به انتشار می رسید، دال بر این ادعاست (۳۳).

^۲. این قسمت اشاره به تعریف ساختار دارد که تکرر ساختارهای اجتماعی نشان می دهد که روبنا عوض شده است ولی ساختار عوض نشده است.

هایی که مجلس اول برای تاسیس یک بانک ملی به بحث گذاشته بود را ببینیم (۳۰) باید ادعا کرد که این ها هرگز به مفهوم فمینیستی کلمه برای زنان کنش و جنبش قلمداد نمی‌شوند. مضاف بر این، اگرچه پوشیده نیست که زنان قبل و بعد از مشروطه در فعالیت های اجتماعی هم‌چون حمایت از متحصنین سفارت انگلیس در حوادث مشروطه و راهپیمایی علیه اولتیماتوم روسیه شرکت داشتند اما در واقع هیچ یک از این حرکت‌ها را نمی‌توان حرکت فمینیستی و یا جنبش زنان نامید. زیرا در هیچ یک از این ها، مساله زنان مطرح نبوده است. حتی حضور زنان در این وقایع به صورت مفعولی است چنانکه افرادی چون غلامرضا انصاف پور در پیشرفت، بیداری و جنبش زنان ایران سهم مردان آزادی خواه را مهمتر از زنان می‌دانند. ۳ در همه این وقایع زنان بر ساخته می‌باشند؛ بنابر نظر آلتوسر، ایگوهای فرویدی بودند که آقای خانه خود هم نبودند (۱۶)؛ سوژه های سر به راهی بودند که حامل ایدئولوژی ساختار بودند. زن ایرانی در این دوره تا آنجا برایش واقعیت تحریف شده بود که هرگز نمی‌توانست، این سوال مری استیل فرانسوی را درک کند که میگفت: اگر همه انسان ها آزاد به دنیا می‌آیند، چرا همه زن ها باید برده به دنیا بیایند و هستی آن ها در شرایط بردگی کامل، تابع اراده متغیر، مردم، نامعلوم و به دلخواه مردان باشد؟ (۲).

تلاش های محدود و پراکنده زنان در ایران پس از انقلاب مشروطه را نمی‌توان نوعی کوشش در راستای مفاهیم فمینیستی خواند، جز این باشد باز هم واژه فمینیسم و فمینیست را می‌باید با احتیاط استعمال کرد. ۴ در حقیقت نمی‌توان از تلاش های زنان، با نام جنبش زنان در ایران یاد کرد. زیرا یک جنبش اجتماعی، حرکتی است هدفمند، متحد، تشکل یافته از پایین و در جهت برآورده کردن اهدافی معین. هم‌چنین در دوره مشروطه، هم فمینیسم و هم جنبش زنان برای پیشگامان حقوق زن در ایران از حیث محتوا و واژه ناشناخته بودند. حتی سال های بعد که این واژه وارد زبان فارسی شد، به دلیل معنای منفی آن که اغلب به صورت "مرد ستیزی" و "مرد ستیز" تفسیر می‌شد. تندروترین مدافعان حقوق زن در ایران از کاربرد آن در مورد خود سر باز می‌زدند (۴۲). این نکته را نیز باید در نظر داشت که ریشه فعالیت زنان ایرانی و غربی در دفاع از حقوق خود کاملاً متفاوت بوده است؛ ریشه فعالیت زن ایرانی

روزنامه نگارها، شعرا و نمایندگان مجلس، در این دوران به دفاع از حقوق زنان برخاستند. طنزهای دهخدا در سورا سرافیل (۱۹۰۷-۱۹۰۸) و سرایه های ایرج میرزا و مقاله های چند نویسنده در حیل المتین (۱۹۰۷-۱۹۰۹)، مساوات (۱۹۰۷-۱۹۰۸) و ایران نو (۱۹۰۹-۱۹۱۱) همبستگی خود را با مسائل زنان بیان داشتند و هم‌چنین فعالیت چند نماینده مجلس مانند؛ وکیل الرعایا و تقی زاده. اما قابل ملاحظه و استثنایی بود، به خصوص در مقایسه با حمایت‌های ناچیزی که زنان از رهبران مرد انقلاب ۱۹۷۸-۱۹۷۹ به دست آوردند (۳۰). مطبوعات طرفدار مشروطه برای اولین بار حقوق بانوان را مورد توجه ویژه خود قرار دادند. هم‌چنین با پیروزی مشروطیت موضوع نسوان این بار با وسعت بیش تری [و اما باز محدود] در مطبوعات اصلاح طلب و مشروطه خواه دنبال شد (۴۲).

اما از این منظر هم آنچه روشن است، این نکته می‌باشد که زن و عینیت زن و به رسمیت شناختن حقوق ایشان تنها در مطبوعات ۱ و در پروبلماتیک جنس مذکر موجود بوده است و تا آن زمان و بعد، حتی در قانون اساسی مشروطیت نیز حقوق ایشان مورد غفلت واقع شده بود و این نشان از عدم تاثیر زنان در ساختارهای سیاسی و اجتماعی آن دوره بوده است. یعنی همراه با نظر آلتوسر باید گفت، راه‌های زنان در زندگی که از طریق آن به فعالیت‌های خود معنا می‌بخشیدند و آن را درک می‌کردند، این داستان‌هایی که به خود می‌گفتند و در نشریات قید می‌کردند تا زندگی‌شان را معنا ببخشند، همان ایدئولوژی‌هایی بودند که درون آن ها به سر می‌بردند. کنش انجمن ها چنان بود که زن ها از آن به عنوان آزادی و آگاهی یاد می‌کردند، اما نتایج آن، جایی خارج از ایدئولوژی، و جز از طریق ایدئولوژی ممکن نبود (۱۴).

علی‌رغم این مسائل اگرچه معترضان زن، به عنوان بخشی از جنبش مشروطه قلمداد شده اند، ۲ زنان هم‌چنین بعضاً به صورت مسبب و فاعلی معرفی می‌شوند که امکانات تسهیل مشروطه را فراهم آوردند. اما حمایت اخلاقی و مالی زنان از مشروطه خواهان (۳۲) و یا آن چنان که در کتاب خلق آویز کردن ایران در بخشی به نام "هیئت‌های زنان و مبادی جنبش زنان در ایران"، نقش زنان را در تهیه قانون اساسی کمک ایشان به صورت مالی جهت رفع کمبود بودجه و در ارائه رفرم

اقدام به تاسیس مجلس نمایندگان ملیت جهت برقراری عدالت، تهدید به مرگ می‌کند (۲۸).

۳. او در کتاب خود اشاره می‌کند: از میان مردان روحانی سید جمال الدین اسدآبادی، واعظ اصفهانی و مالک المتکلمین بیش از همه با سخنرانی های مهیج و ترقی خواهانه به نهضت زنان کمک می‌کردند. در آن موقع که تاثیر آقایان روحانی در بانوان، در نهایت حد خود بود، زنان وطن پرست ایران تحت تاثیر سخنان آنان، بزرگترین فداکاری ها را در راه پیشرفت و ترقی کشور از خود نشان دادند (۱۲).

۴. واژه فمینیسم (Le Féminisme) در سال ۱۸۳۷ به معنای "ایینی که طرفدار حقوق و نقش زن در جامعه است" وارد زبان فرانسه شد (۳۹).

۵. فمینیسم در غرب ریشه در رشد سرمایه داری و استثمار زنان در کارخانه ها داشت و در ساختار مکتب های فکری چون لیبرالیسم، سوسیالیسم و مارکسیسم شکل گرفت. در حالی که در ایران، مسائل دیگری چون رویارویی با غرب، محرومیت گسترده زنان از تحصیل، وابستگی شدید زنان از نظر اقتصادی

محزون است همجنس های من حقوق خود را ندانسته اند. " اما هیچ یک از این نوشته ها را نمی‌توان نشانه پویایی و رشد فرهنگی جامعه آن روز ایران دانست. چون پروبلماتیک این دو، به هیچ وجه بیان کننده اندیشه و خواسته های زنان آن روز ایران نبود و پروبلماتیکی منتج از ساختار است.

۱. البته نشریات این دوران هم برای زن محتوای تازه ای مغایر با عینیت جامعه نداشت و در متن آن ها، هم‌چنان مفعولیت زن، بر فاعلیت او ارجعیت دارد. برای مثال در نخستین نشریه هفتگی ویژه زنان به صاحب امتیازی دکتر کحال همدانی که چهار سال بعد از مشروطه منتشر می‌شد، می‌خوانیم: "دانش، حریم خانه مقدس می‌داند و عقیده دارد که زن برای پاس داشت آن باید علم خانه داری، بچه داری و شوهرداری را بیاموزد. دانش هم خود را وقف آموزش این علوم به بانوان می‌کند (۱)".

۲. در این زمینه به اقدامات خانم جهانگیر اشاره می‌شود. او که سردبیر سورا سرافیل بوده است، در زمان مظفردین شاه کنار کالسکه او، خان جهانگیر نامه ای را از جانب کمیته انقلاب تهران به او می‌دهد و او را در صورت عدم

برآمده از ساختار و منتج به ساختار بوده است اما ریشه فعالیت زن غربی برآمده از انباشت تاریخی و منتج به دلالت های غیر ساختار مذکری.

مساله زن در دوران انقلاب ۵۷

رضا پهلوی که در اردیبهشت ماه ۱۳۰۵ تاج گذاری کرد در آن زمان احزاب سیاسی فعال بودند. یکی از این احزاب، حزب سوسیالیست بود که انجمن زنان وطن پرست به عنوان شاخه ای از این حزب فعالیت می کرد. دبیر این انجمن محترم اسکندری بود. عمده ی فعالیت های انجمن عبارت بود از: مبارزه برای وضع قوانین حمایتی زنان، برگزاری کلاس های سواد آموزی، انتشار مجله و اجرای نمایش نامه برای ارتقای سطح آگاهی عمومی (۲۶). اما به طور کل بعد از مشروطه و روی کار آمدن رضا پهلوی تا سال ها زنان همچنان در حاشیه بازی های سیاسی می زیستند و چنان که از برخی نوشته ها بر می آید، زنان به تماشای دولت ها و پارلمان های مردانه و اپوزسیون های مردانه می نشستند و گاهی زنان وابسته، خود را در حاشیه فعالیت ها تحمل می کردند (۲۳). علی ایحال حکومت رضا پهلوی در شهریور ۱۳۲۰ به پایان رسید و فعالیت زنان به صورت جدیدی در دوره پهلوی دوم آغاز شد. در دوره ۱۲ سال اول این دوره یعنی تا سال ۱۳۳۲، اگرچه این فعالیت ها در حالت سکون نبود اما محدود به برخی حوزه ها و بی توجه به ساختار فرهنگی جامعه بود و بازتاب فعالیت زنان برای زنان جامعه آن دوره ناکافی بود. برای مثال می شود به نشریه و تشکل های این دوره اشاره کرد. از تشکلات مهم زنان عصر پهلوی تا قبل از ملی شدن صنعت نفت می شود به کانون بانوان، حزب جنگل اجتماعيون، حزب دموکرات ایران، شورای عالی زنان اشاره کرد (۲۸). از حیث نشریه هم در عرصه فعالیت فرهنگی-سیاسی که از جمله فعالان آن سیمین دانشور بود، می شود به نشریه شاهد اشاره کرد. اما اقدامات آن ها در اتحاد زنان به اندازه ای بود که در پس یکی از مهمترین تحولات این دوره، یعنی ملی شدن صنعت نفت، کنش بارزی از جانب زنان به چشم نخورد و فعالیت زنان عموماً به اشتغال در بازار کار آن روز ایران محدود ماند. اگرچه با روی کار آمدن دولت مصدق، زنان به طور عمده به عنوان اعضای احزاب ملی و یا چپ مشارکت سیاسی داشتند (۲۴). اما بعداً نشانه های برش و رکود در فعالیت های زنان، ویژگی های ضعف مشارکت زنان در ساختار اقتصادی و سیاسی را منعکس می سازد. به عبارتی، عدم استقلال مشارکت ادعا شده در این دوره تا حدی است که با سقوط دولت مصدق، محمدرضا پهلوی در مدت کوتاهی که سعی در همگون سازی سازمان های زنان داشت، موفق شد، چتری سازمانی با حمایت و پشتیبانی حکومت برای زنان ایجاد کند. به این معنا، اجازه ندادن به تاسیس احزاب سیاسی مستقل برای زنان قبل از آن که راهی برای

جلوگیری از مشارکت زنان باشد، مبین کنش پذیری و ضعف مشارکتی زنان و طبق تعیین کنندگی ساختار اقتصادی و سیاسی آلتوسری، تاثیرپذیری زنان از ساختار موجود بوده است. این تاثیر گذاری تا حدی است که حتی زن در این دوره، استقلال نیم بند خود را ذیل ساختار اجتماعی از ساختار قدرت دریافت می کند که نمونه آن اعطای حق رای به زنان است (۳۳).

در واقع در سال های اولیه حکومت محمدرضا پهلوی، در ساختار اجتماعی اقدام خاصی در جهت بهبود وضع زنان صورت نگرفت. اما سپس با اعطای حق رای به زنان در سال ۱۳۴۱ تعدادی از زنان به نمایندگی مجلس انتخاب شدند و بدین ترتیب گروهی از زنان نیز به مقام های بالاتری از جمله وزارت هم رسیدند. به طور کل، هر چند زنان از سال ۱۳۴۱ شرکت در انتخابات و همچنین انتخاب شدن برای مجلس شورای ملی و سنا را به دست آوردند، اما این امر، تنها باعث شد که برخی از زنان طبقات بالا و خاص جامعه به برخی مناصب و پست های سیاسی دست یابند و رژیم نیز از حضور همین تعداد زن در مقام های سیاسی، فرصت مناسبی برای تبلیغ و اجرای سیاست های پوپولیستی و ادعای برابری حقوق زن و مرد، به دست آورد (۱۳). چون این زن ها نمایندگان منتخب تمام طیف ها و گرایش های زنان جامعه نبودند و چون سابقه و تجربه سیاسی کاری نداشتند، نیروی ارتباط لازم را به دست نیاوردند و از حمایت طیف های گوناگون ساختارهای اجتماعی محروم ماندند. به این ترتیب آن ها همواره نماینده یک طرف از زنان ایران به شمار می رفتند و حضورشان به صورت سمبولیک توصیف می شد.

نتیجه چنین سیاستی این بود که تا پایان دوره حکومت پهلوی هیچ گاه مشارکت زنان در عرصه سیاسی جامعه، عملاً میسر نگردید. علی ایحال فعالیت های زنان این دوره نیز تأثیری در دیدگاه کلی رژیم مبنی بر احترام به زن و پذیرش قابلیت های انسانی وی به وجود نیاورد (۱۳). در اینجا می شود به کارهای جولیت میشل اشاره کرد. بیشترین تأثیر آلتوسر در فمینیسم در کارهای جولیت میشل مشاهده می شود. او که یک سوسیالیست بریتانیایی است، با تأکید بر مرکز زوده و سوژه محذوف آلتوسر و با تأکید بر خیالی بودن، اصیل بودن و ماهیت فروپاشیده ایگوی فرویدی معتقد است که آلتوسر و فروید اگرچه یک تئوری زن ستیز را پرورش دادند اما با این وجود بنیادی نظری برای فهم این پرسش ها فراهم آوردند که چگونگی زنانگی، مردانگی، دگر جنس خواهی و جنسیت عمیقاً در روان افراد تعبیه می شود (۳۵). حتی ارزیابی از زن در ایران این دوره ذیل صفت های زن خوب، زیبایی و دلفریبی (۲۱) شاهد کارهای جولیت میشل است.

سازمان بعد از جنبش صنعت نفت می دانیم که در سال ۱۳۳۱ در حزب بقایی، نیروی سومی به سرعت رشد پیدا کرد و "سازمان زنان پیشرو" را که سازمانی جدید و مبارز را به وجود آورد و به تعداد انتشارات خود افزود و تا آخر از مصدق پشتیبانی نمود. از لحظات پرشکوه این سازمان زنان، روز نهم اسفند ۱۳۳۱ بود که مصدق را به بهترین وجه یاری کردند. (۳۱). البته قابل به ذکر است که این پشتیبانی و استعمال "یاری کردن مصدق به بهترین وجه" به این صورت است در جامعه و بیرون از صفحات نشریات هیچ وقت نمود نیافت (۳۱).

به پدران، شوهران و پسران خود به دلیل ناتوانی اداره زندگی خود از راه داشتن شغلی مستقل و مهم تر از همه ساختار مذهبی حاکم بر اجتماع ایران که "ارزش زنان را به صورت رسمی و شرعی" نصف ارزش مرد فرض می کرد و نیز تعداد زوجات، حق طلاق آسان و حق حضانت فرزند، باعث به وجود آوردن اندیشه های فمینیستی و مسائل مرتبط با حقوق زنان گردید.

۱. نشریه شاهد، ارگان "سازمان نظارت بر آزادی انتخابات" به مدیریت بقایی بود که بعدها به جبهه ملی پیوست (۳۱) همچنین از فعالیت های زنان این

عنوان زن، خواسته های خاص خویش را نیز، حتی به گونه ای ناخواسته فریاد بزنند (۱۹). آنچه مسلم است، در این اثنا نیز مطالبات زن به صورت مدلول قابل شناسایی است. یعنی زن نه به عنوان محرک و متغیر مستقل بلکه به عنوان متغیری وابسته نمود یافت. بدین روی، شبکه های کهن و از پیش موجود محافل اسلامی زنان، روضه، سفره و دیگر گردهمایی های مذهبی موجبات تسهیل شرکت زنان را در حرکت های اعتراضی فراهم آورد و چادر نیز به عنوان نشانه ای از اسلام برای زنان در سال های آخر حکومت پهلوی، تبدیل به نوعی نماد شد. چنانکه طفرانگار، حضور زنان با چادرها در تظاهرات اعتراض آمیز علیه شاه را به بازتابی خاص معرفی می کند (۴۱).

در اوان انقلاب اسلامی زمینه برای اقدام به قرائتی اسلامی از فمینیسم مهیا شد. با اینکه عملیات تفسیر و تاویل متون دینی بر اساس دیدگاه های زن گرایانه سابقه ای در حدود یک قرن دارد اما مهیا شدن این الگوی جدید به نام فمینیسم اسلامی که خود را دارای مبانی تئوریک خاصی می داند و بر اساس پروپلماتیک تعریف شده به تحلیل دین و آموزه های آن می پردازد، دارای سابقه ای در حدود دو دهه است. برای شناسایی فمینیست های اسلامی نیازمند دو تقسیم بندی هستیم. تقسیم اول نمایانگر ترکیب سیاسی فمینیست های اسلامی و تقسیم دوم نمایانگر چارچوب اندیشه ای آنان است. منظور از گروه اول کسانی هستند که در ساختار سیاسی باید ایشان را یافت. اینها به سه دسته تقسیم می شوند: الف) پس از انقلاب به کشور های دیگر مهاجرت کردند و به تبع تحلیل گران غرب، به جای مقابله با انقلاب از طرق سیاسی، بایدهای فرهنگی را برگزیدند. از جمله این ها که فمینیست های غیر مذهبی بودند عبارتند از: هایدیه معینی، روحی شفیعی و رفعت دانش که در جریات فمینیسم اسلامی به وجود آمدند. ب) گروهی نیز به این نتیجه رسیدند که در بافت مذهبی جامعه ایران تنها در پوشش دفاع از دین می توان به طرح نظریات جدید پرداخت. نیره توحیدی، هاله افشار، افسانه نجم آبادی ۲ افرادی هستند که بر امکان برقراری سازش میان اسلام و فمینیسم تاکید دارند. ج) گروه سومی از فمینیست های اسلامی را هم می شود در داخل کشور شناسایی کرد. اینان در طیف زنان متدین و مذهبی جای می گیرند که مخالفت با رژیم گذشته و حمایت از نظام جدید را تجربه کرده اند. این طیف بعضا حاکمیت را به دلیل توجه ناکافی به نوگرایی ناکارآمد می دانند.

از منظر رهیافت، دیدگاه فمینیست های اسلامی، با توجه به رابطه و نسبت میان دین و تجدد، به سه گروه متمایز شده اند: گروه اول سنت گرایان هستند. این ها با انکار فرهنگ و تمدن جدید در تمامی عرصه ها تنها راه اصلاح را بازگشت به شکل گذشته حیات بشری می دانند. گروه دوم، اندیشمندان اسلام گرا بودند. ویژگی اسلام گرایان آن است که اسلام را منبع و معیار صحت تحلیل خود پذیرفته اند و بر این اساس به تحلیل تمدن جدید پرداخته اند. این گروه نیز دو طیف دارد. ۱) طیف

اما نکته قابل توجه این دوره توجه به سه الگوی زن سنتی، زن مدرن و زن اسلامگرا بود. منظور از زنان سنتی، زنانی بودند که در دوران مشروطه خط مشی غربی داشتند که بعد از انحلال انجمن های خود به انتشار نشریه اقدام می کردند. زنان مدرن نیز، زنانی بودند که علیرغم تاثیرپذیری از رویه های قبل، بر ملی گرایی تاکید می کردند. زنان مدرن، غرب گرایی را نمی خواستند ولی در عین حال تحصیل کرده غرب بودند و اشتغال داشتند. این قشر جدید، کاملاً سیاسی بود (بر خلاف رویه نشریه دانش) و احساسات ضد غربی داشت و فرآیند نوگرایی را امپریالیستی می دانست (۳۱). بر اساس این الگو ملی گرایی در کشورهای ایران، تورکیه و مصر به این صورت مستفاد شد: جوهر ملی که چرخ مدرنیزاسیون را به حرکت وا دارد برای تورکیه، استپ های آسیای میانه، برای مصر، دوره فراعنه و برای زنان فارس در ایران نیز فرهنگ آریای بود که هسته خانواده مدرن با این ادعا که ازدواج بر اساس عشق، داشتن یک همسر و صحبت از حقوق زنان از ارزش های داخلی فرهنگ خود ملت است. برای این اندیشه، خانواده ی مدرن قبل از اینکه یک اصل غربی باشد به مثابه یک ارزش حقیقی فرهنگ ملی است. یعنی این ارزش های ملی، بازگشت به فرهنگ خویشتن را تاکید می کردند (۳۲ چاغلار). به عبارتی دیگر، رویه زنان ملی گرا این دوره در ایران بی توجه به فرهنگ ملل دیگر ایران و همسو با سیاست های شونیستی محمدرضا پهلوی بود که در چارچوب ایدئولوژی شاهنشاهی و باستان گرایی فارس - و بی توجه به سایر ملل ترک، عرب و بلوچ ایران - ریشه داشت.

در میان این دو الگوی سنتی و ملی گرایی، الگوی جدیدی نیز نمود یافت. این الگوی جدید به کوشش زنانی بود که بر پروپلماتیک اسلامی تاکید می کردند. این الگوی جدید سرانجام با طرح نظرات آیت الله خمینی و شریعتی ظاهر شد و سیمایی از یک جامعه آرمانی برای زنان که فارغ از آن گونه تعارض های فرهنگی و دردسرهای آن باشد طرح و ترسیم گردید (۱۳). اکثریت زنان از جمله زنانی که به قشر بازرگانان، مغازه داران و صنعتگران تعلق داشتند، حس می کردند که شیوه زندگی، باورهای مذهبی و هویتی فرهنگی شان مورد چالش، نفی و تمسخر قرار می گیرد و گاهی به طور تحمیلی از آن ها سلب می شود. اما برای حل معضل شکاف و چندپاره گی به وجود آمده میان الگوها، بسیاری به "ریشه های سنتی" که برخاسته از الگوی اسلامی بود، تاکید می کردند. ۱. همین افراد بودند که هسته نیروهای مبارزه با کشف حجاب را تشکیل می دادند و در خیابان ها تظاهرات می کردند (۱۹).

باید توجه داشت، این تظاهرات توده ای به وسیله زن ها پیش از آنکه خواستار مطالبات زنان با الگوی اسلامی باشد، نوعی تظاهرات توده ای ضد دولتی بود. به این معنا، در این تظاهرات ها، این اعتقاد در میان زنان بسیار متداول بود که به عنوان "زن مسلمان ایرانی" وظیفه دارند که در نهضت عمومی مخالف علیه شاه شرکت جویند و در این میان به

۱. در این میان نظرات آیت الله خمینی بر وضعیت زنان این دوره تاثیر به سزایی داشت. امام خمینی می گفت: ما با ترقی زنان مخالف نیستیم، ما با این فحشا مخالفیم. با این کارهای غلط مخالفیم. مگر مردها در این مملکت آزادی دارند که زن ها داشته باشند؟... (۲۵) در جای دیگر می گوید: "ما می گوییم زنان را به اسم آزادی و ترقی به فساد نکشید و منحرف نسازید..." (۲۵).

۲. افسانه نجم آبادی نیز در زمره کسانی است که در ابتدا سازش میان اسلام و فمینیسم را محال می دانست و سپس این نظریه را برگزید که در اسلام امکاناتی وجود دارد که می تواند به فمینیسم تمایل پیدا کند (۳۵).

پذیر است و قرائتی از دین اسلام ارائه می دهند که با فرهنگ و تمدن جدید همگرایی داشته باشد. اینها مفاهیم عدالت و تساوی را از اهداف کلی دین می دانند.^۱

فمینیسم اسلامی از میان این دو طیف مربوط به نوگرایی سر برآورد. یعنی گروهی از فمینیست ها که معتقد به جدایی حوزه دین از سیاست بودند و گروهی دیگر که بعضا سابقه انقلابی و در زندگی فردی خود متدین بودند. چنانکه می توان اندیشه ایشان را بدون تاثیر از موج سوم فمینیستی^۲ اینگونه نشان داد:

جدول ۳: فمینیسم اسلامی در دوران انقلاب ۵۷

اجزاء	«نو اندیشی دینی»، «سازگاری اسلام با فمینیسم»، «تساوی و برابری حقوقی»، «دمکراسی در خانواده»، «عدالت»، «حول دال مرکزی «زن مسلمان مدرن»
ساختار دیگر	ساختارهای سنتی حاکم بر نظام جمهوری اسلامی
دلالت های سوژه متوهم	برابری در همه زمینه ها
فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد	نواندیشی دینی در حوزه قوانین با استفاده از نظرات کارشناسی فقها

بعد از این تشریح درباره فمینیسم اسلامی اینک به نقد آن در حوزه اجتماعی می پردازیم. این نقد معرف آن است که این نحله از فمینیسم چگونه می خواهد خود را با معیارهای فمینیسم غربی (در دستیابی به برابری در زمینه رابطه حقوقی زن و مرد، حضور اجتماعی، روابط خانوادگی و اقتصادی بدون وجود مرزهای جنسیتی) منطبق کند؟ در جامعه مصداقی این تحقیق، یعنی در ایران بعد از انقلاب ۵۷، چنین آرمانی از معیارهای گفتمانی و شرعی منقطع می باشد. جامعه مصداقی این تحقیق پیش از آنکه تشابه محور باشد، تناسب محور بودن را توانمندی هریک از دوجنس در نظر می گیرد.

از طرفی، فمینیست های مسلمان چون از جغرافیای باور غربی به تحلیل مسائل پرداخته اند تا حدودی نتوانسته اند میان ارزش های ساختار اجتماعی تفکیک قائل شوند. از این دیدگاه، فمینیست های اسلامی، اسلام جهادی را با عنوان اسلام سنتی متهم می کنند که زنان موجوداتی فروتر هستند و مسائل نابرابری خون بهای زن و مرد، نابرابری در ارث و موارد دیگر^۳ را بیان می کنند. یعنی در جامعه ایرانی از شمندی واقعی و برابری هر انسان پیش از آنکه به صورت عینی لحاظ شود، قائل بر معنویات و برخورداری از قدت کمال و تقرب به درگاه خداوند مورد توجه است.

نقل سلطه فرهنگ مذکر را در تفسیر جهان و نحوه نگرش به آن که در دانش های مختلف بروز کرده، می دانند، معتقدند که برای نجات از این فرهنگ باید با نگاه زن به جهان نگرسته شود و از جهان افسیری زنانه ارائه گردد (۴).^۴

۳- از دیدگاه اسلامی این تفاوت ها بر اساس تفاوت در نقش های اجتماعی است و نه در جایگاه انسانی.

۴. پاسخ به این سوال را می شود در مباحث فمینیستی نظریات افرادی مانند ژولیت میشل جستجو کرد (۲۱).

سنت اندیش: متفاوت با سنت گرایان و معتقد بر این که با حفظ شرع می توان با تمدن جدید تعامل نمود در تعامل با فرهنگ جدید با اسلام گرایان روشن بین متمایز هستند. (۲) طیف اسلام گرایان روشن بین: از این دیدگاه دین ابزار لازم را برای پویایی و تعامل با تجدد را در اختیار دارد. به عبارتی آن ها در پی دست یابی به یک الگوی هدایت اجتماعی دین محوری هستند که اجزای تمدن جدید را در خود تحلیل کند.

گروه سوم، نوگرایان می باشند این ها با معیار قرار دادن فرهنگ غرب، دین را مورد تحلیل قرار می دهند. این ها نیز در دو طیف جای می گیرند. (۱) طیف نوگرایان سکولار: دین را منحصر به حوزه فردی میدانند و معتقدند دین از نهاد اجتماع جداست. (۲) طیف نوگرایان دینی: این ها بر جدایی دین و سیاست تصریح نمی کنند اما معتقدند که دین قرائت

هم چنین از منظر فمینیسم سوسیالیست افتراق امروز بین زن و مرد در نتیجه سرمایه داری و متاثر از رویه های مالکیت در بطن تشکیل خانواده بوده است. حال از این منظر، فمینیست های اسلامی باور افتراق و نابرابری میان زن و مرد را از دیدگاه اسلامی چگونه می خواهند ارزیابی کنند؟ چون در دین اسلام وجود تفاوت بین این دو ناشی از انتظارات مختلفی است که خداوند از جنس زن و مرد دارد. پس وقتی در جامعه اسلامی، مناسب اجتماعی چون قضاوت، بر اساس تقسیم وظایف برای دسترسی هریک از دو جنس بر کمالات است، فمینیسم اسلامی چه می تواند بکند؟^۴

از طرفی وقتی در جامعه اسلامی، فمینیسم اسلامی بار معنای سیاسی دارد و نه فرهنگی، فمینیسم اسلامی اساسا در عرصه فرهنگی و اجتماعی چگونه می تواند قائل به جنبشی از جنس فمینیست باشد؟

لذا از دیدگاه نگارنده، فمینیست های اسلامی داخلی به ویژه گروهی که خود را به مبانی دینی ملتزم نشان می دهند به تدریج به بحران تئوریک خواهند رسید و باید میان پرولماتیک های دینی و الگو های مبتنی بر تجدد طیف یکی را برگزینند. ماحصل کلام این که تفسیرهای تاویل گونه از آیات قرآنی و احکام شرعی هم همیشه ممکن نیست و در مقابل احکام ضروری دین و آیات صریح و روایات قطعی السند نمی توان به

۱- نیره توحیدی نقاط قوت مجله زنان را چنین برشمرده است: ۱- تکیه بر اجتهاد به جای تقلید و معظف دانستن هر فرد دین دار مکلف به اجتهاد و استنتاج بر مبنای تعقل و نه تعبد. ۲- دخالت ندادن تفاوت های طبیعی زن و مرد در حیطة حقوق اجتماعی آنان. ۳- تفکیک جنسی از جنسیت، یعنی درک این واقعیت که نقش ها خصوصیات جنسی هستند و نه صرفا زاینده خلقت و طبیعت بیولوژی (۴۰).

۲. موج سوم فمینیستی از نظریه ژاک دریدا، از اندیشمندان پسا ساختارگرایی متاثر است؛ بر همین اساس، در هم ریختن همه قوا و ساختارهای اجتماعی مذکر را راه حل غلبه بر فرهنگ مذکر معرفی می کند. پسا ساختارگرایان مرکز

تفسیر به رای مبادرت کرد و چاره ای جز ملتزم شدن به پایان عمر دین در ساختارهای پیش رو یا جدایی دین از ساختار سیاسی و اجتماعی وجود ندارد.

فمنیست های اسلامی از آن جا که از منظر غربی به مسائل و مشکلات زنان می نگرند، بسیاری از مشکلات زنان را در ساختار فرهنگ بومی نادیده می انگارند. بحران روابط جنسی دختران و پسران در سنین جوانی و نوجوانی و بالا رفتن سن ازدواج، نگاه ابزاری به زن در رسانه های تصویری (تاکید و توجه به توزیع و ترویج نوع پوشش غیر بومی زن در جامعه) شکاف نسل ها، بالا رفتن آمار طلاق و مسائلی از این دست معمولاً دغدغه اصلی آنان نیست و نسبت به برخی مسائل دیگر از جمله به پدیده فرار دختران از منظر تجددگرایانه می نگرند و آن را مساله ای طبیعی در گذار از سنت به مدرنیته تلقی می کنند. حال آنکه پدیده فرار دختران از خانه در جوامع توسعه یافته غربی که مراحل گذار از سنت را پست سر گذاشته اند نه تنها کم تر نشده بلکه با تغییر شکل و الگوی

این امر، به یک پدیده تک زیستی مبدل شده است. با این دید، توجه فمنیست های اسلامی داخل در اولویت گذاری آنان نسبت به مسائل زنان هم تابعی از دغدغه های فمنیستی غربی است.

نتیجه گیری

با توجه به مباحث مطرحه کنشگری زنان نه به عنوان یک سوژه، بلکه به عنوان سبیری از کنش پذیری که در درون سوژه های برساخته از صورتبندی های ایدئولوژیک ساختاری هستند، قابل فهم است. ساختار مذکر در کنش پذیری زنان ایرانی تاثیرگذار بوده است و سوژه زدایی زنان ذیل ایدئولوژی های مذکر (مترادف با آزادی و برابری) در هر دوره از تاریخ معاصر تکرار شده است و در طول زنجیره دلالت هایی که برای زنان از دوران مشروطه تا ظهور فمینیسم اسلامی وجود داشته است، فروپاشی بی پایان سوژ زن به چشم می خورد.

جدول ۱ ساختار سیاسی بعد از مشروطه

اجزاء	«کرامت زن»، «حجاب»، «تفاوت زیستی زن و مرد»، «تناسب و تشابه حقوقی زن و مرد»، «شان مادری و مسئولیت تربیتی» حول دال «زن»
ساختار اجتماعی دیگر	جنش های آزادی نسوان
فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد	حفظ ارزشهای سنتی و استقبال از اندیشه ای غربی و مقوله هایی چون قانون، آزادی، مجلس، رعایت عفاف و حجاب، حمایت از خانواده

جدول ۲ ساختار سیاسی پهلوی اول

اجزاء	«کرامت زن»، «کشف حجاب»، «تساوی زن و مرد در زندگی روزمره»، «شان مادری و مسئولیت تربیتی» حول دال «زن مدرن غربی»
ساختار اجتماعی دیگر	فمینیسم مارکسیست، روحانیت
فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد	حفظ ارزشهای غربی، عدم رعایت عفاف و حجاب، مدل گرایی غرب مابانه

جدول ۳ ساختار سیاسی پهلوی دوم

اجزاء	«کرامت زن»، «تداوم کشف حجاب»، «حقوق زن»، «تفاوت زن و مرد»، «حقوق شهروندی»، «آزادی»، «مادری و خانواده»، «تساوی زن و مرد در ابعاد انسانیت و تفاوت زیستی آن دو»، «تناسب و تشابه حقوقی زن و مرد»، «حضور و مشارکت اجتماعی زن»، «شان مادری و مسئولیت تربیتی» حول دال «زن ایرانی با محوریت شونیسیم پارس»
ساختار اجتماعی دیگر	فمینیسم مارکسیست، روحانیت، فرهنگ های غیر حاکمه (غیر فارس)
فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد	رشد اجتماعی زنان، تاکید بر ارزشهای مدرن، تداوم عدم رعایت عفاف و حجاب، بی توجه به بنیان های خانواده

جدول ۴ ساختار دولتی ساخت انقلاب

اجزاء	«کرامت زن»، «حجاب»، «تساوی زن و مرد در ابعاد انسانیت و تفاوت زیستی آن دو»، «تناسب و تشابه حقوقی زن و مرد»، «آزادی و حضور و مشارکت اجتماعی زن»، «شان مادری و مسئولیت تربیتی» حول دال «زن مسلمان»
ساختار اجتماعی دیگر	فمینیسم
فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد	حفظ ارزشهای اسلامی، رعایت عفاف و حجاب، حمایت از خانواده

جدول ۵ ساختار دولتی ایدئولوژی گرایی

«کرامت زن»، «حجاب»، «تساوی زن و مرد در ابعاد انسانیت و تفاوت زیستی آن» «دو»، «تناسب و تشابه حقوقی زن و مرد»، «آزادی و حضور و مشارکت اجتماعی زن» «شأن مادری و مسئولیت تربیتی» حول دال «زن مسلمان»	اجزاء
فمینیسم	ساختار اجتماعی دیگر
حفظ ارزشهای اسلامی، رعایت عفاف و حجاب، حمایت از خانواده، افزایش مشارکت زنان در چارچوب نهاد خانواده و حفظ ارزشهای اسلامی	فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد

جدول ۶ ساختار دولتی توسعه گرایی

«رشد اجتماعی زن»، «حقوق زن»، «تفاوت زن و مرد»، «حقوق شهروندی»، «آزادی»، «مادری و خانواده»، «شایسته سالاری»، «توسعه پایدار»، «مشارکت عمومی»، «گفتگو»، و «نو اندیشی دینی»، با محوریت و مرکزیت دال هایی چون «زن اجتماعی و رشد یافته» و «زن به مثابه انسان مدنی»	اجزاء
شاخه های رادیکال و سکولار فمینیسم	ساختار اجتماعی دیگر
محوریت برابری طلبی زنان و مردان، اصلاحات در حقوق مدنی زنان، رشد اجتماعی و مشارکت زنان، آزادی زنان، نواندیشی دینی	فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد

جدول ۷ ساختار دولتی عدالت گرایی

«اسلام»، «کرامت زن و حفظ حجاب»، «شأن مادری و مسئولیت تربیتی» و «تساوی زن و مرد در ابعاد انسانی و عدم تساوی حقوقی زن و مرد»، حول دال مرکزی «زن مسلمان»	اجزاء
فمینیسم	ساختار اجتماعی دیگر
تأکید بر ارزشهای اسلامی، رعایت عفاف و حجاب، حمایت از خانواده، افزایش مشارکت زنان در چارچوب نهاد خانواده و حفظ ارزشهای اسلامی	فرآیندی که با پیامد انباشته شدن تضادهای ساختاری به تغییر ساختار می انجامد

نتیجه دوم اینکه جنبش ها و حرکت های زنان ایرانی مبتنی بر فرهنگ های بومی - تحصیلات تاریخی و مبتنی بر ویژگی های اقوام و ویژگی های طبقاتی در ایران نبوده است و همچنین تاکید و حمایت از حقوق زنان در ایران تاکید و حمایت از حقوق زنان ایرانی نبوده است. دغدغه آنان که خود را فمینیست می دانستند، تحقق مطالبات را نه از منظر اکثریت زنان ایرانی بلکه از منظر خویش تعقیب کرده اند.

نتیجه سوم اینکه بحث زن در ایران بازتر از خود زن است. این نکته در کنار نتیجه دوم، منجر شده است تا در ایران، فعالیت های زنان، برای زنان نه به عنوان جریان کلی بلکه به صورت جریان های منشعب از پارادایم فمینیسم لیبرال، فمینیسم مارکسیست، فمینیسم اسلامی و فمینیسم سانتراالیست (ملی گرایی ایرانی-فارسی) مورد توجه واقع شود. در این میان انتظار از حضور زن برای درک و درخواست حقوق خود نه به صورت فرهنگی بلکه به صورت سیاسی در ساختار اجتماعی تعبیه می شود.

نتیجه چهارم اینکه آنچه در تاریخ تحولات حرکت های زنان در ایران بیشتر نمایان است، حضور زن در عرصه های مختلف سیاسی و اجتماعی اغلب برای زن و به نفع ایشان تجلی نیافته است.

بنابر این، فرضیه پژوهش حاضر (دال هایی که بر سوژگی زنان تاکید دارد، باز تولیدی از طرف ساختار مذكر است که نهایتاً به کنش پذیری زنان ختم می شود)، با توجه به تحلیل های موجود مورد دفاع می باشد

بنابر این در پاسخ به سوال های استفهامی پژوهش (آیا کنش زنان تحت الزام ساختار مذكر است؟ آیا زنان از خود اراده ای ندارند؟ آیا می توان زنان را به عروسک های خیمه شب بازی تشبیه کرد که نخ های نامرئی ساختارهای اجتماعی او را به حرکت در می آورد؟) پاسخ مشخصاً مثبت است. در پژوهش حاضر، با توجه به تحلیل های انجام شده که به کرات ابژگی زن را به صراحت در ذیل ایدئولوژی ساختار مذكر مشخص می سازد، چند نتیجه گیری حاصل می شود.

نتیجه اول اینکه در طول جنبش ها و حرکت های زنان ایرانی، مردها به طور کلی و ساختار مذكر به طور خاص نقش گسترده ای در نوع حرکت فعل ها و الگوهای رفتار سیاسی زنان داشته اند. وقتی جنبش زنان به معنای واقعی کلمه ظاهر می شود که پروپلماتیک آن مشابه ساختار مذكر نباشد؛ پروپلماتیک جنبش زنان خاص جنبش زنان باشد. در حالیکه می دانیم تاکید بر آزادی و برابری دال های ساختار مذكر است. در صورتی که مشارکت زنان در زندگی سیاسی به تحریک گروه های اجتماعی دیگر (به ویژه متأثر از مردان) صورت گیرد، غیر رقابتی است - یعنی برای تایید مواضع قدرت مستقر انجام می شود - و اگر این مشارکت فردی و پراکنده باشد - جنبش گروهی و سازماندهی جمعی صورت نگرفته است - و اگر مشارکت در راستای ایدئولوژی مذكر ظاهر شود به معنای واقعی کلمه مشارکت سیاسی زنان نخواهد بود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر پیروی از اصول اخلاق پژوهش رعایت شد.

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسنده مقاله تامین شد.

مشارکت نویسندگان

طراحی و ایده پردازی: محمدرضا علی مردانی؛
روش شناسی: محمدرضا علی مردانی و سید مصطفی ابطحی
نظارت و نگارش نهایی: علیرضا ازغندی.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

و مشاهده شد که نمی توان حیطه گسترده ای از مشارکت سیاسی برای زنان مشخص کرد. مشارکت زنان در جریان زندگی سیاسی، پیش از آنکه به عنوان متغیری مستقل قابلیت شناسی داشته باشد، برساختی از سایر متغیرها می باشد. از همین رو، در این پژوهش با تاکید بر ماهیت زندگی سیاسی زنان، نقش ایشان به صورت رفتاری که اثر می گذارد و یا قصد تاثیرگذاری بر ساختار را دارد، تعریف نمی شود. با عنایت به ساختار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به عنوان علت، بررسی که از زن به صورت یک نیروی اجتماعی به چشم می خورد، حضور او را با یک ماهیت مفعولی و منتج و بر آمده از ساختار منعکس می سازد. حال اگرچه زنان در برخی از جنبش های اجتماعی مانند جنبش بایبه، جنبش تحریم تنباکو، جنبش مشروطه و یا در انقلاب ۵۷ نقش داشته اند، لیکن باید گفت که چنین نقشی تبعی بوده است و با حمایت از گروه های اجتماعی دیگر، مثل علما و روحانیون و یا روشنفکران صورت می گرفت نه آنکه این جنبش خاص زنان و برای زنان بوده باشد. ماحصل کلام اینکه ساختار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در دوره های مورد مطالعه، زنان را سوژه خطاب کرده است و همواره مفعولیت و آسیمیلاسیون زنان را با ایدئولوژی مذکر به تعبیه گذاشته است. "مساله زنان" تا زمانی که با پروبلماتیک های ساختار مذکر باز تولید شود، کنش پذیری زنان را به تعبیه خواهد گذاشت. در این اثنا اگر زنان فارغ از پروبلماتیک ساختار مذکر باشند قدرت "تعیین کننده گی" خواهند داشت و اگر شاخصی از توسعه برای زنان، مشارکت را امر کند، زنان هستند که تصمیم به مشارکت و یا عدم مشارکت می گیرند و در مقابل عامل تعیین کننده گی ساختار، فاعل واقع می شوند و نقش تبعی زنان در جریان تحولات سیاسی می تواند سوژه محذوف نباشد.

References:

1. (10 Ramadan 1949/ 1289 AH). Tehran: Danesh No. 1, page 2.
2. (1999). Center for Cultural and International Studies, Management of Islamic Studies: A selection of articles and texts on feminism. Tehran: Al-Huda International.
3. Afari, Janet, Yousefian, Javad. (1998). Women's semi-secret associations in the constitutional movement. Tehran: Banou.
4. Althusser, Louis. (1977). For Marx. London: New Left Books.
5. Althusser, Louis. (2016). Ideology and ideological mechanisms of the state, translated by Rouzbe Sadrara, Tehran: Cheshme.
6. Bashiriye, Hussein. (1994). History of political ideas and movements in the twentieth century. Political-economic information. Section 12, No. 79-80, pp. 10-17.
<http://ensani.ir/fa/article/102523>
7. Bayat, Abdolrasoul and others. (2002). Dictionary of words. Qom: Religious thought and culture.
8. Behfar, Mehri. (1994). The defects of men: The first treaties on the defense of women. Women's right. No. 3, pp. 52-56.
<http://ensani.ir/fa/article/5899>
9. Çağlar, Keyder. (1995). Türkiye'de Devlet ve Sınıflar. İstanbul: İletişim Yayınları.
10. D'Allemaigne, Hanri-René. (1956). Travelogue from Khorasan to Bakhtiari, translated by Ali Mohammad Farhavashi. Tehran: Ibn Sina and Amirkabir.
11. Drouville, Gaspard. (1998). Travel in Iran. Translated by Javad Mohei. Tehran: Gothenburg.
12. Ensafandpour, Gholamreza. (1969). Women's right and their statue since the beginning till Islam. Tehran: Aftab.
13. Etehadiye, Mansoure. (1994). Unveiling Incident, vol. 53. Kelk, pp. 211-217.

- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/297993>
14. Ferretter, Luke. (2007). Louis Althusser. Translated by Amir Ahmadi Arian. Tehran: Markaz.
  15. Fukuyama, Francis. (1999). The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order. London: Profile Books.
  16. Golding, Robert. (1982). Freud Psychoanalysis and Sociology: Some Observations on the Sociological Analysis of The Individual. The British Journal of Sociology, V.33, N.4: pp. 545-562.
<https://www.jstor.org/stable/23704012>
  17. Gouldner, Alvin W. (1980). The Tow Marxisms. London: Macmillan.
  18. Habermas, Jürgen. (1968). Knowledge and Human Interests, London: Heinemann.
  19. Hafezian, Mohammadhossein. (2001). Women and revolution: the untold story. Tehran: Andisheye Bartar.
  20. Hedin, Sven Anders. (1976). Deserts of Iran. Translated by Parviz Rajabi. Tehran: Touka.
  21. Heydari, Arash. (2012). Freud and Althusser: The sociological aspects of psychoanalysis. Iran's sociology. Vol. 3, pp. 3-24. http://www.jsi-isa.ir/article_21042.html
  22. Javadi, Hassan. Marashi, Manije. Shekarlou, Shirin. (1992). Confrontation between men and women in the Qajar era: Discipline of women and the defects of men. Washington: Iran women's history research center and Jahan company.
  23. Kar, Mehrangiz. (1998). Iranian Women's Political Rights. Tehran: Enlightenment and Women's Studies.
  24. Keddie, Nikki. (2006). The results of the Iranian revolution. Translated by Mahdi Haghightatkah. Tehran: Qoqnu.
  25. Khomeyni, Ayatollah. (1962). Sahifeye Nour. Vol. 1.
  26. Lincoln, Abraham. (1994). Iran between two revolutions, translated by Ahmad Golmohammadi and Mohammad Ibrahim Fattahi. Tehran: Ney.
  27. MacIntyre, Alasdair. (2008). Marcuse. Translated by Hamid Enayat. Tehran: Kharazmi.
  28. Malekzadeh, Mehdi. (2004). History of the Iranian Constitutional Revolution. Tehran: Sokhan Publications.
  29. Michèle, André. (2004). Women's Movement: Feminism. Translated by Homa Zanjanzade. Tehran: Nika.
  30. Morgan Shuster, Williams. (2005). Hanging Iran (women's delegations and the foundations of the women's movement in Iran). Translated by Sarah Ghazi. Communist Literature.
  31. Musafa, Nasrin. (1996). Women's political participation in Iran. Tehran: Office of Political and International Studies, Ministry of Foreign Affairs.
  32. Nahid, Abdul Hussein. (1981). Iranian women in the constitutional movement. Tabriz: Ehya.
  33. Nahid, Abdul Hussein. (1993). The role of women in development. Tehran: Roshanfekran.
  34. Payne, Michael. (2003) The culture of critical thought from the enlightenment to postmodernity. Translated by Payam Yazdanjou. Tehran: Markaz.
  35. Ritzer, George. (2005). Encyclopedia of Social Theory. Vol. II. London and New Delhi: Sage Publication Thousand Oaks.
  36. Serena, Carla. (1983). People and Religions in Iran: Madame Carla Serna's Travelogue. Translated by Ali Asghar Saedi. Tehran: Zavar.
  37. Shahidian, Hamed. (1998). Islamic Feminism and the Women's Movement. Irannameh. Issue 64, pp. 611-640. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/364051>
  38. Shaykh Al-Islami, Perry. (1972). Women in Iran and the World. Tehran: Zarrin.
  39. Somerville, Jennifer. (2009). Feminism and the Family: Politics and Society in the United States and Britain. Translated by Mahmoud Arqavan. Tehran: Research Institute of Cultural and Social Studies.
  40. Tohid, Nayyereh. (1996). Feminism, Democracy and Islamism. Los Angeles: Ketabsara
  41. Toqrangar, Hassan. (2004). Women's socio-political rights. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center.

41. Vatandoust, Gholamreza. Shihari, Maryam. Tavakkoli, Afarin. (2006). A study of the positions of Iranian women in constitutional publications. Tehran: Institute for Resarch and Development of Humanities.